

Література:

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка; Передмова та наук. редагування В. М. Федосова / Шарль Бланкарт. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
2. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Ричард А. Масгрейв, Пегги Б. Масгрейв. – М.: Бизнес-Атлас, 2009. – 716 с.
3. Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави: Пер. з англ. / Джеймс М. Б'юкенен, Річард А. Масгрейв – К.: Вид. дім «КМ академія», 2004. – 175 с.
4. Хиллман А. Л. Государство и политическая экономика: возможности и ограничения управления / Арье Л. Хиллман. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2009. – 879 с.
5. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський / Джозеф Е. Стігліц. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
6. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монограф. [О. П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – 432 с.

Горин В. П.

к.е.н., доцент кафедри фінансів

ТЕНДЕНЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ У СФЕРІ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Соціальні гарантії населення в умовах економічних трансформацій є важливим елементом здійснення соціальної політики держави, направленої на зростання суспільного добробуту, досягнення стабільності та прогресивного розвитку суспільства. З витоків вчення про державу добробуту вони пройшли довгий шлях свого розвитку. На сьогодні практично у кожній країні існує система соціальних гарантій населенню, структура та джерела фінансування якої залежать від типу та рівня розвитку економічної системи, національних традицій та інших чинників.

В Україні з переходом до ринкової економіки також постала необхідність побудови своєї системи соціальних гарантій населення. Зниження економічних показників внаслідок затяжної кризи в народногосподарському комплексі країни зруйнувало базис для забезпечення соціальних гарантій на рівні, успадкованому з часів планової економіки. Держава виявилася фінансово неспроможною подолати проблеми всезростаючої бідності і майнового розшарування населення, різкого зниження рівня і якості життя, все більше перекладаючи соціальні зобов'язання на приватний сектор. Відтак, в сучасних умовах можна говорити про існування двох типів соціальних гарантій: соціальних гарантій держави – законодавчо визначених мінімальних розмірів оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги та інших соціальних виплат на рівні, не нижче прожиткового мінімуму;

корпоративних соціальних гарантій, які характеризують зобов'язання суб'єкта господарювання відносно своїх працівників щодо гарантування останнім мінімального рівня доходу, доступу до медичних, освітніх та інших соціальних послуг. Зазвичай, параметри корпоративних соціальних гарантій визначаються корпоративною культурою, фінансовими можливостями суб'єкта господарювання та іншими чинниками.

Відповідно до конституційно закріпленої норми про Україну як соціальну державу, в нашій державі створена відповідна правова база, яка визначає рівень державних соціальних гарантій. Базовим правовим актом виступає Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Крім нього, функціонує цілий комплекс законодавчих та підзаконних актів, які регламентують порядок призначення різноманітних соціальних допомог, компенсацій та доплат. Втім, вітчизняні реалії переконливо засвідчують, що формування законодавчої бази зовсім не гарантує належної реалізації її норм на практиці. Відсутність у держави економічних можливостей для виконання соціальних зобов'язань на декларованому рівні зумовлює ситуацію, коли впродовж останніх десятиліть розміри соціальних гарантій населенню в Україні значно нижчі за обґрунтовані та нездатні забезпечити задоволення його потреб навіть на мінімальному рівні. З метою приведення видатків на соціальні виплати до наявного фінансового ресурсу державного бюджету, звичною стала практика щорічного зупинення норм соціального законодавства, які гарантують соціальні виплати багатьом категоріям громадян. З прийняттям Рішення Конституційного Суду України щодо регулювання соціальних виплат [1] та Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [2] вона отримала чітке правове підґрунтя. Відтак, доводиться констатувати збереження в Україні практики «ручного» адміністративного управління соціальними виплатами.

Базовою соціальною гарантією є прожитковий мінімум, який покладений в основу визначення розмірів більшості соціальних виплат, а також мінімальної заробітної плати. В Україні базою для розрахунку прожиткового мінімуму є показник мінімального споживчого кошика, головну частину якого складає набір продуктів харчування в розрахунку на одну особу на місяць. На відміну від практики розвинутих країн, у структурі прожиткового мінімуму для працездатної особи 60% припадає на вартість продуктів харчування, а частка витрат на придбання непродовольчих товарів і послуг передбачена на рівні 1/3 [3]. При цьому згідно Методики оцінки рівня економічної безпеки, розробленої Міністерством економіки України критичним вважається показник витрат на харчування у 50% прожиткового мінімуму. Його величина також не враховує низки життєво важливих витрат: на будівництво, купівлю чи найм житла, освіту, оздоровлення, платні медичні послуги, що суперечить суті показника як

основного соціального стандарту, а також положенням Конвенції МОП №117 про основі цілі та норми соціальної політики.

Причиною невиконання прожитковим мінімумом свого призначення, а саме захисту населення від бідності, є нереальність розмірів та невисокі темпи зростання цього показника. За оцінками експертів, для приведення розміру прожиткового мінімуму до обґрунтованих параметрів, величину офіційного значення базового соціального стандарту необхідно підвищити в 1,5–2,2 рази. Втім, зважаючи на дані розрахунку реальних темпів приросту прожиткового мінімуму, у найближчій перспективі не варто очікувати суттєвого прогресу щодо наближення його значення до реальних показників (рис. 1).

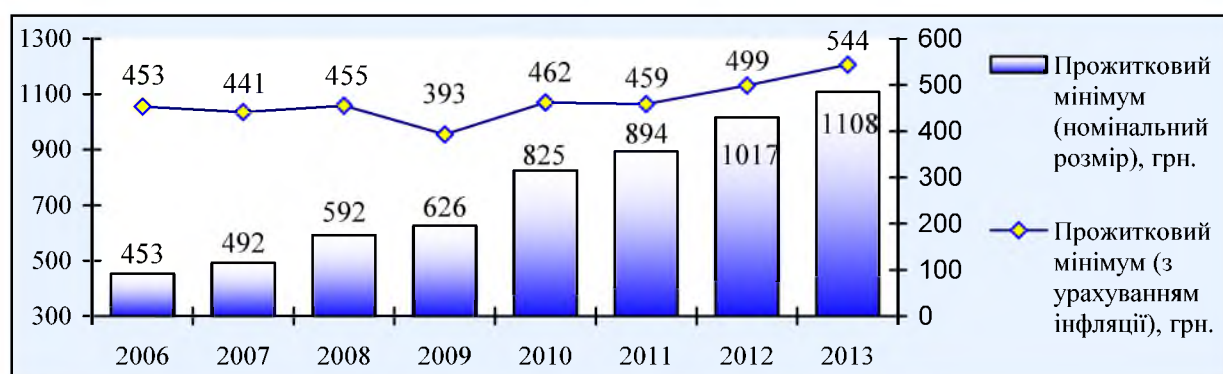

Рис. 1. Прожитковий мінімум в Україні у 2006–2013 рр., грн.

Найважливішою державною соціальною гарантією у сфері доходів для працездатних осіб є мінімальна заробітна плата. Відповідно до норм Закону України «Про оплату праці» (ст. 9) її розміри мають визначатись з урахуванням вартісної величини мінімального споживчого бюджету, середньої зарплати в економіці, продуктивності праці та рівня зайнятості [4]. Не зважаючи на те, що у науковій сфері поняття мінімального споживчого бюджету та прожиткового мінімуму чітко розмежовують, в Україні при визначенні величини мінімальної зарплати праці використовують саме розмір базового соціального стандарту.

Динаміка реального зростання мінімальної зарплати за останні роки переконливо засвідчує втрату нею відтворювальної і стимулюючої функцій, що веде до необґрунтованої деформації структури доходів населення. В сучасних умовах за рахунок цього джерела формується менше половини сукупного обсягу доходів населення, що створює не стільки стимули до продуктивної праці, скільки поширює споживацькі настрої. За період 2006-2013 рр. реальне зростання базового стандарту оплати праці склало всього 1,6 рази, тоді як його номінальні розміри збільшились в 3,3 рази (рис. 2).

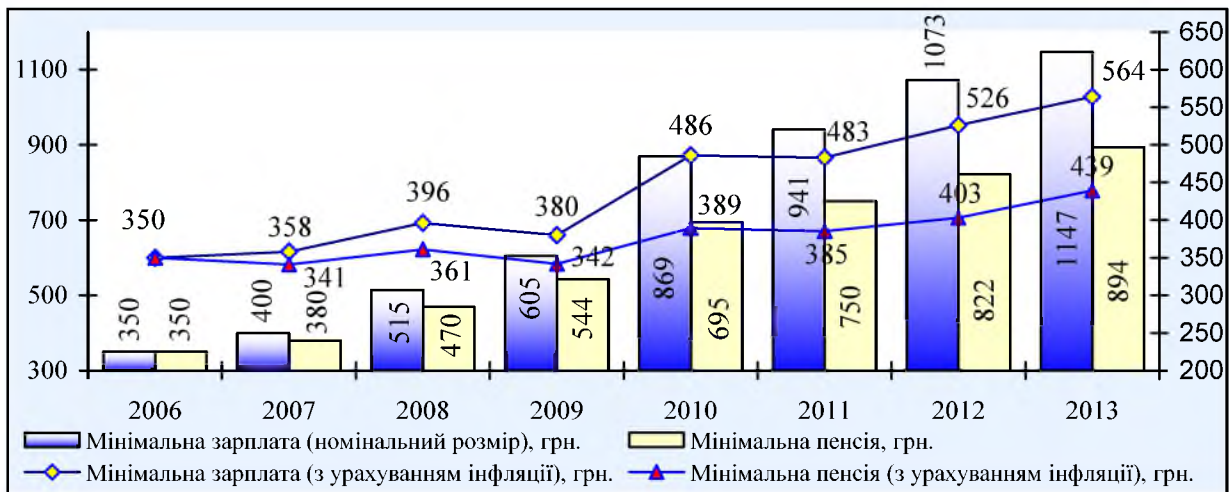

Рис. 2. Мінімальна заробітна плата і мінімальна пенсія в Україні у 2006–2013 рр., грн.

Всупереч загальноєвропейській практиці й вимогам економічної безпеки, в Україні офіційно визначені розміри мінімальної зарплати, зазвичай, лише незначно перевищують показники прожиткового мінімуму (в 2011 році – на 5,3%, в 2012 році – на 5,5%, в 2013 році – на 3,5%). Для порівняння, у Великобританії співвідношення між цими індикаторами складає 6,4 рази, у Франції – 4,7 рази, Латвії, Естонії, Польщі – 1,5 рази [5, с. 57]. Враховуючи те, що мінімальна зарплата має забезпечувати достатній життєвий рівень не лише особисто для працюючого, але й для членів його сім'ї, така практика є вкрай негативною та свідчить про безвідповідальне ставлення держави до власних громадян. Відтак, нині вона залишається винятково технічним нормативом для розрахунку соціальних виплат відповідно до можливостей видаткової частини бюджету.

Відставання офіційно визначених розмірів від їхніх реальних параметрів характерне також для інших соціальних стандартів у сфері доходів. Так, розмір мінімальної пенсії в останні роки чітко прив'язаний до прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб, хоча за Методикою оцінки рівня економічної безпеки України, співвідношення між цими соціальними стандартами має складати не менше 1,5–2,0 рази. У соціальному забезпеченні при призначенні соціальних допомог і компенсацій замість базового державного соціального стандарту – прожиткового мінімуму застосовується додаткова та не передбачена системою соціальних стандартів категорія – так званий гарантований мінімум, розміри якого встановлюються лише виходячи з фінансових можливостей бюджету. Це суперечить правовим засадам застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій. Розрахунок соціальних виплат на основі гарантованого мінімуму знижує їхні розміри і є, на наш погляд,

основною причиною недовісти соціальних трансфертів у питанні зниження рівня бідності в країні.

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно зробити висновок про наявність значних проблем у царині забезпечення державних соціальних гарантій. Їхні розміри визначаються винятково на підставі оцінки фінансових можливостей держави й позбавлені наукового обґрунтування, а досягнуте впродовж останніх років зростання соціальних виплат, значною мірою, стало лише компенсацією втрати їхньої вартості від дії інфляційних процесів. Очевидно, в цьому криється основна причина збереження високого рівня бідності та недостатньої дієвості системи соціального забезпечення в Україні [6]. Зважаючи на це, пріоритетним завданням економічної політики держави у соціальній сфері має бути пошук механізмів щодо забезпечення прискореного зростання державних соціальних стандартів, що створить реальне підґрунтя для розвитку внутрішнього ринку й забезпечення високих темпів економічного розвитку країни.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду [...] від 25.01.2012 №3-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12?test=GqsMfB7.apXVSnNEZiGiimS7HI4E2s80msh8Ie6>.

2. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 р. №4901-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>.

3. Голеусова, Г. Прожитковий мінімум – 2012: позиція профспілок / Г. Голеусова // Проспількові вісті. – 2011. – 14 травня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psv.org.ua/arts/suspilstvo/view-323.html>.

4. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. №108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.

5. Максимчук, Є. Особливості реалізації соціальних гарантій в Україні / Є. Максимчук // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Вип. 3 (44). – С. 53-62.

6. Черенько, Л. В Україні рівень бідності у містах наближається до показників у селах / Л. Черенько // УНІАН. – 2012. – 17 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/news/143733-v-ukrajini-riven-bidnosti-u-mistah-nablijaetsya-do-pokaznikiv-u-selah.html>.

Гупаловська М. Б.
викладач кафедри фінансів

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Державний фінансовий контроль є важливим елементом системи управління фінансами, призначення якого полягає у сприянні успішній реалізації політики держави, забезпеченні процесу реформування й